

ВІДГУК НА КНИЖКУ М. ЖИРОХОВА «ПІДПІЛЬНА ГРУПА ЯКОВА БАТЮКА: КІНЕЦЬ ЛЕГЕНДИ»

DOI: 10.5281/zenodo.6791119

© Л. Студьонова, 2022. CC BY 4.0

*Мне глаз от звезд не отвести –
Смотрю на них из-за решетки:
Идут по Млечному Пути
Расстрелянные одногодки.
(Михайло Шлома)*

Автор ставив ту само мету, що й у попередніх книгах – розвінчати міф про одного з Героїв Радянського Союзу. Так розпорядилася доля, що Яків Петрович Батюк у період нацистської окупації міста Ніжина очолював антифашистську підпільну групу. Діяльність підпільників була розкрита окупантами. Яків Батюк і його товариші після багатоденних катувань були розстріляні 7 вересня 1943 р. Двадцятип'ятирічний ватажок удостоєний звання Герой Радянського Союзу посмертно. Феномен Якова Батюка полягав ще в тому, що в ранньому дитинстві він втратив зір після перенесеної віспи. Михайло Жирохов поставив завдання здійснити ревізію відомої інформації про групу Батюка та її керівника. Задля цього він окреслив такі питання, «які напрошуються самі собою навіть при побіж-ному знайомстві з історією підпільної групи»:

- як створювалася підпільна група Батюка в Ніжині;
- якою була її ефективність;
- чому вона проіснувала так недовго;
- у чому причина провалу;
- і, нарешті, чому звання Героя Радянського Союзу Якову Батюку присвоїли тільки в 1965 р. – через двадцять два роки після розстрілу нацистами.

На ці непрості питання, на думку автора, можуть відповісти лише документи: «Сухих, неемоційних, іноді протокольних, проте – документів. І повірте – у реальній, а не пропагандистській історії групи знайшлося місце і героїзму, і зрадництву». Тож як було реалізовано задум?

Частина тексту в брошурі присвячена темі підпільного руху в Радянському Союзі, Ніжину напередодні окупації та Ніжинському антинацистському підпіллю до появи групи Якова Батюка. При цьому Михайло Жирохов скористався статтями й книжками В. Ємельянова, Г. Топільського, О. Бурчака, Є. Шатрова, А. Стася, М. Симоненка, збірником біографій Героїв Радянського Союзу «Подвигом ушавлені». Він дійшов висновку, що ці автори частину біографії Батюка вигадали. Тому на початку розвідки М. Жирохов подає офіційну радянську версію, а потім вирішує розібратися, «що залишиться в підсумку від чергового радянського міфу, який, на жаль, культивується дотепер. Забігаючи наперед скажемо, що після вивчення документів і розбирати особливо нічого».

За Жироховим, радянська версія зводиться до того, що група Я. Батюка виникла після окупації Ніжина військами вермахту. У лютому 1943 р. на організаційній нараді групи було створено Ніжинську підпільну комсомольсько-молодіжну організацію. У березні цього ж року підпільники встановили зв'язок з Носівським підпільним райкомом партії на чолі із Михайлом Стратілатом, який був також командиром місцевого партизанського загону. Батюківці переправляли до партизанів військовополонених, гвинтівки, боеприпаси, медикаменти, вели розвідку, проводили диверсії на залізниці та на лінії телефонно-телеграфного зв'язку Ніжин–Бахмач тощо. У кінці липня 1943 р. підпільників видав провокатор. Їх заарештувало гестапо. До рук цієї каральної організації потрапив Яків Батюк, його сестра Євгенія – всього двадцять шість людей. Після тривалих тортур всіх розстріляли в ніч з 6 на 7 вересня 1943 р. Рештки організації влилися до партизанського загону «За Батьківщину».

Виклавши цю версію, Михайло Жирохов зауважує: «Із чого розпочати, навіть не знаю, адже практично кожне слово в цьому описі, м'яко кажучи, не відповідає ні документам, які за довгі роки накопичилися в різних архівах, ні, якщо я правильно розумію, дійсності». Відтак він відповідає на питання – хто такий Яків Батюк. При цьому ділиться

інформацією відомою, зокрема, з книги Олександра Бурчака «Своїх героїв потрібно знати: до 100-річчя від дня народження Я.П. Батюка» (Київ, 2017). Отже, Яків народився 12 травня 1918 р. в с. Рижани Володарсько-Волинського р. на Житомирщині в сім'ї Петра Івановича та Параски Миколаївни Батюків. У М. Жирохова село отримало іншу назву – Рожани. Такого населеного пункту на Житомирщині не існує. Олександр Бурчак розповідає про хворобу Яші, яка привела до втрати зору, про втручання Михайла Калініна в його долю, що посприяло навчанню в Київській школі сліпих. Згодом юнак вступив на відділення деревообробки до індустріального технікуму для інвалідів, який, провчившись всього півтора роки, кинув. Ці факти М. Жирохов не спростовує. Так само, як навчання в Київському університеті, одруження, смерть єдиної дитини Якова Батюка.

Жирохов ставить питання, чому батьки Батюка раптом покинули своє село і переїхали до Ніжина, хоча їхні старші діти Василь та Ольга жили під Києвом. Наводить думки двох дослідників біографії Якова Батюка – Віктора Ємельянова та Олександра Бурчака. Перший вважає, що родина Батюків була визнана місцевою владою «куркульською» й мала бути вислана на спецпоселення до Сибіру. Але другий переконаний, що вони виїхали самостійно.

Певне пояснення знаходимо в книзі «Реабілітовані історією. Житомирська область. Книга 1» (Житомир, 2006. С. 341). Тут міститься інформація про трьох уродженців і жителів села Рижани на прізвище Батюк. *Леонтій Микитович*, одноосібник, заарештований 5 лютого 1935 р. за ст. 54-10 КК УРСР. Отримав три роки виправно-трудова таборів. Реабілітований у 1989 р. Доля його невідома. *Овсій Климович*, одноосібник, заарештований 20 лютого 1930 р., його звинувачували в антирадянській агітації. Був висланий у Північний край на три роки. Реабілітований у 1989 р. Доля його невідома. *Павло Васильович*, одноосібник, заарештований 11 грудня 1937 р. за антирадянщину. Розстріляний 6 січня 1938 р. Реабілітований у 1989 р.

Можна припустити, що ці Батюки знаходилися в родинних стосунках з сім'єю Якова Батюка, яка також належала до одноосібників. Побоюючись такої ж долі, Петро Іванович Батюк з дружиною і найменшою донькою Женею залишили рідне село. Переїзд до Ніжина був спричинений тим, що Яків закінчив юридичний факультет Київського університету та перевівся на роботу до міста Ніжина за направленням до міської колегії адвокатів. На початку війни сім'я Батюків нікуди не виїхала. Яків став керівником підпільної групи. Родина його підтримала. Молодша сестра допомагала братові в усьому.

Переповідаги розповідь Михайла Жирохова про останній і трагедійний період життя Якова Батюка не має сенсу. Адже все повідане ним відомо з інших джерел. Викликає подив висновок, який він зробив, завершуючи свою розповідь про Я. Батюка та його соратників: *«Таким чином, можна говорити про те, що за документами історія підпільників та їхнього сліпого ватажка Якова Батюка виявилася зовсім не такою героїчною, як про це писали і пишуть».*

Дивує також поводження з архівними документами. Так, у додатку першому М. Жирохов представив кілька документів Ніжинського міського відділення НКДБ, датовані 7, 12 і 18 грудня 1944 р. Це агентурні донесення від трьох різних людей. Старший лейтенант держбезпеки Ніжинського міського відділення НКДБ Стоян, який прийняв донесення від свого інформатора 7 грудня 1944 р., написав про створення *«комсомольської підпільної партизанської організації взимку 1943 року на чолі з Яковом Петровичем Батюком – членом ЛКСМУ».* Від другого свого інформатора Стоян отримав інші дані й 12 грудня 1944 р. склав агентурне донесення, в якому зазначив, що комсомольско-молодіжна підпільна організація Ніжинських більшовиків була створена в червні 1942 р. Головний керівник – Яків Батюк. Організація складалася з окремих груп по 3-5 людей, які об'єднувалися центром. Активною група стала в лютому 1943 р. (?!). В агентурних донесеннях описана діяльність ніжинських підпільників, яка вартувала їм життя. А це суперечить твердженню Жирохова про те, що їхня історія *«виявилася зовсім не такою героїчною, як про це писали і пишуть».*

На зберіганні в Архіві УСБУ по Чернігівській обл. перебуває справа 6795-ОФ зі звинувачення Статковського Миколи Павловича, Боярського Олександра Францевича, Сухачова Дмитра Івановича за ст. 54-1«б» (зрада Батьківщині військовослужбовцем: розстріл з конфіскацією всього майна) та Указом Президії Верховної Ради СРСР від 19 квітня 1943 р. про міри покарання для німецько-фашистських лиходіїв, винних у вбивствах і катуваннях радянського цивільного населення і полонених червоноармійців, для шпигунів, зрадників Батьківщини з числа радянських громадян і для їх посібників.

Фігуранти справи працювали в Ніжинській в'язниці (Статковський – помічник начальника тюрми, Боярський і Сухачов – старші наглядачі), куди було кинуте Якова Батюка. Михайло Жирохов працював із цими документами, проте чомусь «не звернув уваги» на одну суттєву деталь. Слідчий на допитах фігурантів запитував: «Хто з працівників

тюрми ходив арештовувати керівника Ніжинської підпільної антифашистської організації Якова Батюка?» Слідчий-реаліст проводив допити по свіжих слідах, тому визначив батюківців антифашистами, а не комсомольсько-молодіжною підпільною організацією ніжинських більшовиків. І не провина підпільників у тому, що пізніше, для визначення їхнього політичного забарвлення, Якова зробили комсомольцем і навіть кандидатом в члени компартії. Бо інакше б руйнувалася ідеологічна установка про керівну й спрямовуючу роль комуністів протягом 1941–1945 рр.

На допитах Статковський не приховав своєї ролі в арешті Батюка. Адресу його перебування назвав Боярський, колишній довоєнний приятель Якова. Витяг з протоколу допиту того самого Боярського мовою оригіналу: «Затем спушта несколько времени к нам в тюрьму приехали полицейские в количестве 4-х человек, фамилии которых я не знаю, по прибытию полицейских я и Статковский и еще четыре полицейских пошли по указанному мною адресу ... я повел и показал этот дом, где находился Яков Батюк, затем Статковский приказал пойти обратно в тюрьму, а сам остался с ними. Затем через некоторое время в тюрьму привезли Якова Батюка, которого я принял и посадил в камеру. Так же в этот же вечер вместе с Батюком Яковом привезли его сестру Женю Батюк». Жирохов також прочитував цей документ. Проте знову «не помітив інший».

На питання слідчого, чи знає він, старший наглядач Сухачов, працівників тюрми, які брали участь в арештах радянських громадян і кого заарештували, пролунала така відповідь: «Да, знаю один случай, когда работник тюрьмы Боярский ходил арестовывать Батюка Якова, который возглавлял подпольную антифашистскую организацию. Во время дежурства меня в превратке в то же время дежурил и Боярский. Он тогда был ответственным дежурным по тюрьме. Тогда в тюрьму приехали немцы и завели разговор о Батюке: “Никак не можем найти Батюка”. А Боярский говорит: можно. Они ответили ему “да”, и он сказал, что я знаю, где он и тут же поехал с ними. Через некоторое время приехали немцы и привезли Батюка. И пришел Боярский. Тогда немецкий офицер дал Боярскому две пачки папирос. Это я видел своими глазами, ибо я тогда дежурил на превратке». Моторошно – продав приятеля за дві пачки цигарок.

Отже, Якова Батюка заарештували й привезли до в'язниці не поліцаї, а німці. Ймовірно, вони за ним вели тривале спостереження, бо зацікавив він нацистів не лише актами саботажу, які здійснювали керовані ним люди. Річ у тім, що на території Чернігівської обл. з жовтня 1942 р. до вересня 1943 р. діяли резидентури української філії Зондерштабу «Р» (особливий відділ німецького контррозвідувального органу Абвер). Ним була створена мережа резидентур у Чернігові, Ніжині, Ріпках, Козельці та інших містах. Головний штаб розміщався в Чернігові по вул. Перетця, 109. Зондерштаб «Р» виявляв місця дислокації партизанських загонів, з'ясовував їхній керівний склад і чисельність, озброєння і бази постачання, а також засилав своїх агентів із метою паралізувати активні дії партизанів і створити фальшиві партизанські загоони з перевіреної агентури. І тут ми дізнаємося про ще одну особу. Це лікар Юрій Васильович Єгоров, 1909 р. н., який, ймовірно, був представником абверівської агентури. В Архіві УСБУ по Чернігівській області зберігається справа 10312-ОФ по звинуваченню його в зradі Батьківщини за статтею 54-1«а».

6 жовтня 1943 р. Єгоров був заарештований працівниками Ніжинського районного відділу НКВС і, відповідно до постанови прокурора, відправлений до в'язниці № 5. У постанові про взяття його під варту наголошувалося, що залишати Єгорова на свободі небезпечно, бо сховається від слідства й суду. На допиті 27 жовтня 1943 р. він показав, що побував у німецькому полоні поблизу Кременчука на Полтавщині, але йому судилося втекти й дістатися Ніжина, де проживала його сім'я. У старостаті Єгоров став на облік. Отримавши посвідчення особи, він влаштувався на посаду лікаря інфекційного відділення міської лікарні. Тут Єгоров працював до листопада 1942 р., а потім перевівся до міської поліклініки як хірург. Разом із ним працював лікар Опанас Афонін, який познайомив Єгорова з якимись Віктором і Сашком. Ця трійця влаштувала йому зустріч із Яковом Батюком 12 чи 14 липня 1943 р. на Борзнянському шляху. Того ж дня Єгоров із Віктором, Сашком, Романом і ще трьома чоловіками рушили в ліс до партизанів. На допиті 7 жовтня 1943 р. Віктор Нелеп, 1920 р. н., показав, що лікар Єгоров установив стосунки з партизанами через Батюка.

Ці показання Михайло Жирохов не використовує у своїй брошурі. Натомість він пише, що в літературі існують різночитання – із ким конкретно з партизанських командирів Батюк мав контакти. Віктор Ємельянов вважає, що цим командиром був Іван Бовкун (з'єднання «За Батьківщину»), хоча останній у своїх мемуарах «Солдати другого фронту» нічого не говорить про Якова Батюка. А от Юрій Єгоров розповів слідчому, що вийшов у лісі на загін під командуванням Миколи Симоненка. Сам командир у книзі «В лісах над Остром» писав, що влітку 1942 р. загону, яким він керував, вдалося налагодити постійний зв'язок із ніжинськими підпільниками. Особливий інтерес викликав керівник підпільної

організації Яків Батюк. Вказуючи на цей факт, Михайло Жирохов не зважив на те, що Микола Дмитрович Симоненко (від 1944 р. Герой Радянського Союзу) був командиром другого партизанського полку з'єднання «За Батьківщину» під командуванням Івана Бовкуна. Так що Віктор Ємельянов має право стверджувати, що Батюк контактував із партизанським з'єднанням «За Батьківщину». А лікар Єгоров, за словами Віктора Нелепа, через три дні перебування серед партизанів відпросився до Ніжина, проте назад не повернувся.

Після повернення хірурга Віктор попрямував до Батюка на вулицю Р. Люксембург, 6. Але його попередили, що будинок Якова оточений поліцією. Єгорова також арештували. На допитах він дав покази щодо загонів Батюка, Афоніна, Євдокії Петрівни Чернишової. Миколу Статковського слідчий ще раз допитав 23 грудня 1943 р. На його питання, що саме розповідав Єгоров про партизанський загін у в'язниці, той відповів: *«Отряд в июле 1943 г. находился в 20 км от Нежина в лесу. Живут в палатках из веток, плохое материальное положение. В отряде около 1000 человек, ничем не занимаются. Иногда проводят диверсии на железной дороге, разведку в селах. Много женщин, между ними и мужчинами беспорядочные связи, много венерических больных. Рядовые имеют винтовки, командеры – автоматы. Поэтому Егоров ушел из отряда».*

Правдивість або хибність цих показань сьогодні нікому підтвердити чи спростувати. Єгоров покинув загін з іншої причини – виконав завдання німецької контррозвідки. Усе це збіглося з тим, що резидент «Зондерштабу «Р» у Чернігові Петро Дяченко створив фальшивий партизанський загін. Його бійці, брати Симоненки, отримали завдання зібрати інформацію про загін Юрія Збанацького й несподівано вийшли на інший кінний партизанський загін – «За Батьківщину», що склався з 350 осіб, озброєних автоматами, він прибув із лісів Носівського району. Так німці з двох джерел отримали відомості про з'єднання «За Батьківщину», яким на той час командував Іван Бовкун. А головне – гестапівцями були встановлені зв'язки Якова Батюка з партизанами.

Для підтвердження звернемося до протоколу допиту того ж Статковського від 23 грудня 1943 р. Йшлося про очну ставку між Єгоровим і Женею Батюк. Фігурант справи розповів таке: *«В разговорах с Егоровым, он мне сказал, что ему была очная ставка с Батюк Женей, которую он уличил в принадлежности к партизанскому отряду».* Їх звели в одній із кімнат гестапо в серпні 1943 р. Єгоров побачив напівроздягнуту Женю Батюк. Поруч з нею стояв німець із гумовим батоном. У неї запитали, чи знає вона цього чоловіка. Дівчина відповіла, що не знає. Проте гестапівець наполягав на зворотному, адже Єгоров – лікар. Вона могла в нього лікуватися. Женья знову заперечила. А от Єгоров підтвердив своє знайомство з нею. Він бачив її на квартирі, де збиралися партизани. Тоді Женья сказала, що може й бачила цю людину в тій кімнаті, але там було темнувато. На цьому очна ставка закінчилася. Єгорова вивели з приміщення. Женья залишилася наодинці з гестапівцями. За кілька днів її розстріляли, а ніжинський лікар отримав волю. Свою поведінку Єгоров пояснив Статковському такою двозначною фразою: *«Гестаповцы все равно про меня все знают».*

Факт підступної поведінки Єгорова підтвердила свідок Катерина Артемівна Безручко, 1902 р. н., уродженка Ніжина, актриса. На допиті в грудні 1943 р. вона розповіла, що в серпні 1943 р. була ув'язнена до Ніжинської тюрми. Із нею сиділа Анна Ятуринська, яку згодом розстріляли німці. Вона розповіла Катерині Безручко про Євгенію Батюк, з якою перебувала в одній камері. Від дівчини Ятуринська дізналася, що Єгоров на очній ставці сказав гестапівцям про її приналежність до партизанів. Женья не зізнавалася. Її сильно били, а потім розстріляли. Безручко доводилося зустрічатися з Єгоровим, який також був заарештований німцями, але перебував на привілейованому режимі. Він вільно пересувався по в'язниці, харчувався з наглядачами та іншим тюремним персоналом. Хвалився Катерині Безручко, що ночуватиме не в камері, а в приміщенні медичного пункту тюрми. Коли її визволили, Єгоров просив передати його дружині, щоб вона не турбувалася – він незабаром буде вдома. Його прохання було виконано. Згодом Єгоров потрапив до рук радянських карних органів.

Так німці остаточно переконалися в тому, що Яків Батюк та його соратники перебувають у тісному контакті з партизанами. А покаранням за це був розстріл.

Звернемося ще до одного джерела – книги «Разведчики в тылу врага», виданої 1963 р. До неї увійшли три документальні нариси. Один із них належав полковнику А.С. Федотову. Його героєм став Кузьма Савелійович Гнідаш («Кім») (1914–1944) – від 5 червня 1942 до 19 червня 1944 рр. командир розвідувально-диверсійного центру на окупованих ворогом територіях України й Білорусі.

У ніч на 5 червня 1942 р. група була десантована повітряним шляхом в урочище лісового масиву неподалік Остра. На той час підрозділ Кіма входив до складу Розвідувального відділу Південно-Західного фронту. Згодом були Центральний, Білоруський фронти, 3-є відділення Розвідувального відділу штабу 1-го Білоруського фронту. Група Гнідаша

мала рацію, по якій командир зв'язувався зі штабом Південно-Західного фронту, а від лютого 1943 р. – Центрального фронту.

Отримана ним радіограма містила наказ взяти під свій контроль залізничну лінію Київ–Ніжин, щоб паралізувати на ній рух, який мав для німців особливе значення. Був початок липня 1943 р., а 5 числа розпочалася битва на Курській дузі, яка тривала до 23 серпня.

За словами полковника Федотова, Гнідаш зібрав у Ніжині бойову групу місцевих жителів, яка діяла з вересня 1942 р. до вересня 1943 р. під керівництвом сліпого адвоката Якова Батюка. Підпільники, виконуючи завдання Кіма, влаштувалися на роботу в різні німецькі установи, а один із них – навіть на аеродром, з якого німецькі бомбардувальники здійснювали нальоти на Курський виступ. Завдяки батюківцям, Гнідаш отримував відомості про кількість і типи літаків, вміст військових складів та координати цих об'єктів. Усі ці дані передавали в штаб уже Центрального фронту. Радянська авіація вивела з ладу десятки фашистських літаків, що базувалися на Ніжинському аеродромі, знищила три німецькі склади боєприпасів. Підпільники знешкодили телеграфно-телефонну лінію зв'язку Ніжин–Бахмач.

За два тижні після початку Курської битви почалися арешти в Ніжині. Михайло Жирохов назвав низку імен людей, які мали стосунок до групи Якова Батюка, зневажливо охарактеризував їхню діяльність. Мовляв, саботаж, крадіжки матеріальних цінностей, дрібні диверсії – і все. Їхній лідер сліпий від дитинства, що й позначилося на його оцінці зробленого підпільниками. Михайло Жирохов обрав для себе таку позицію: брати з архівних документів факти, які працюють на його спробу розвінчати легенду про підпільну групу Якова Батюка в Ніжині.

Так, він не вказав у своїй розповіді двох молодих людей – Миколу Наумовича Шуста (про нього згадує лише побіжно) та Михайла Васильовича Шлому. Микола Шуст (1916–2007) – єдиний, кому вдалося вижити після викриття підпільної організації, тому що німцям не вдалося підтвердити його участь у ній. У фондах Ніжинського краєзнавчого музею імені І. Спаського зберігаються документи, передані з Державного архіву Чернігівської області, які підтверджують участь Миколи Шуста у підпільній організації Ніжина на чолі з Яковом Батюком. Серед документів – посвідчення, видане Миколі Шусту Чернігівським обкомом компартії 20 жовтня 1943 р., в якому підтверджуються його зв'язки з партизанським з'єднанням «За Батьківщину», куди допомагав відправляти людей.

Михайло Васильович Шлома (1916–1944) – відомий до війни журналіст і поет. Його заарештували в серпні 1943 р. Почалися тривалі жорстокі допити. Утримували в тюремній камері № 9. Там було кимось забуто ювілейне видання «Енеїди» І. Котляревського. На сторінках цієї книги Михайло записав декілька своїх віршів, звернення до дружини та останні слова: «Розбудили. Світає. Викликають. Голос гестапівця. Все. 4 ранку. Прощайте. 7.9.М». Та ще: «Я помру чесною людиною». Але того дня Михайла Шлому не розстріляли. У тюрмі почалася метушня. Наступала Червона армія, яка 6 вересня вибила німців із Бахмача. Один із тюремників допоміг Михайлові втекти. Товариші, які не потрапили до гестапівських катівень, переправили Шлому до партизанського з'єднання «За Батьківщину». Його захищували рядовим бійцем 3-ї роти 1-го полку. Після звільнення Чернігівщини був відправлений на 1-й Український фронт. Служив розвідником. Навесні 1944 р. на території Чехословаччини в складі бойової групи зайшов у німецький тил, де пропав безвісти.

Томик «Енеїди», забруднений сажею, незабаром після війни знайшли в димарі будинку, де німці організували тюрму. Крайшні в'язні дев'ятої камери впізнали почерк Михайла Шлома. В архіві Ніжинського краєзнавчого музею зберігається рукопис Михайла Шломи «Рассказ о простой девушке Жене Батюк и докторе Егорове». Цей твір (на жаль, як і тюремні вірші, дотепер не виданий) він написав уже у війську.

І, нарешті, чому звання Героя Радянського Союзу Якову Батюку присвоїли лише в 1965 р. – через 22 роки після розстрілу нацистами. Це був не поодинокий випадок.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 8 травня 1965 р. разом із Батюком, теж посмертно, званням Героя Радянського Союзу присвоїли Івану Даниловичу Кудрі – резиденту нелегальної диверсійно-розвідувальної групи НКВС у Києві. Цим же Указом посмертно нагороджена орденом Вітчизняної війни I ступеня член групи Івана Кудрі Раїса Миколаївна Окіпна – дочка репресованого священика Миколи Капшученка, відома київська актриса, яка народилася в Чернігові.

Івану Яковичу Кондратцю з Варви звання Героя Радянського Союзу було присвоєно 22 лютого 1944 р. Проте нагороду цю він отримав лише в 1966 р. Причина – арешт у 1937 р., полон, табір військовополонених, німецька школа розвідників, відправка через лінію фронту в радянський тил, одразу ж добровільне самовикриття, сталінські концтабори на п'ятнадцять років.

Іван Васильович Туркенич – командир і начальник штабу «Молодої гвардії», двічі був представлений до звання Героя Радянського Союзу – у вересні 1943 і в серпні 1944 рр. Оскільки він побував у німецькому полоні, то його ім'я викреслювали зі списків. Він був серед тих молодогвардійців, кому вдалося врятуватися. Воював і загинув на польській землі. Звання Героя Радянського Союзу Івану Туркеничу присвоєно в... 1990 р. по-смертно.

Як бачимо, кожний із них мав свій «грих». Тому нагородження за багато років могло статися лише з 1965 р., коли день 9 травня нарешті був оголошений державним святом (у 1947 р. його скасували). Влада повернулася обличчям до фронтників, партизанів і підпільників. Колишні військовополонені отримали статус ветеранів та медалі «За перемогу над Німеччиною».

Чи розвінчав Михайло Жирохов легенду про Якова Батюка та керовану ним підпільну антифашистську партизанську організацію в Ніжині? На наш погляд, ні. Бо її не існує. Ніжинські підпільники прожили реально трагічне, а не вигадане, казкове, фантастичне життя. Адже згідно з академічним словником української мови, легенда – це «народне сказання або оповідання про якісь події чи життя людей, оповите казковістю, фантастично; вигадана, прикрашена розповідь про що-небудь; що-небудь, вигадане, неправдиве».

У народі кажуть – мертві сорому не мають. А це означає, що навіть у разі програної битви, нащадки не мають дорікнути загиблим. Вони зробили все, що могли – гідно билися, і загинули зі зброєю в руках. Зброєю Якова і Жені Батюків, їхніх товаришів по підпільній антифашистській партизанській організації були неймовірна мужність, стійкість і відданість Україні. Вони не підкорилися гітлерівцям і за це поплалися.

Дата подання: 5 грудня 2021 р.

Дата затвердження до друку: 20 грудня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Студьонова, Л. Рецензія : Відгук на книжку М. Жирохова «Підпільна група Якова Батюка: кінець легенди». *Сіверянський літопис*. 2022. № 1. С. 182-187. DOI: 10.5281/zenodo.6791119.

Цитування за стандартом APA

Studyonova, L. (2022). Retsenziia : Vidhuk na knyzhku M. Zhyrokhova «Pidpilna hrupa Yakova Batiuka: kinets lehendy» [Review : Response of M. Zhirokhov's book "Yakov Batiuk's underground group: the end of the legend". Kyiv: Spirit and Letter, 2021. 560 p.]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 1, P. 182-187. DOI: 10.5281/zenodo.6791119.

